

DEBRECENI PROTESTÁNS LAP

Kolossé 3:16.

A TISZÁNTÚLI REFORMÁTUS EGYHÁZKERÜLET HIVATALOS KÖZLÖNYE

Felelős szerkesztő és kiadó:

D. Dr. RÉVÉSZ IMRE

SZERKESZTŐSÉG ÉS KIADÓHIVATAL: DEBRECEN, KÁLVIN-TÉR 17. SZÁM. (PÜSPÖKI HIVATAL)

Megjelenik havonként kétszer, 1-én és 15-én
Előfizetési ára évi 20 forint

ÉNEKESKÖNYVÜNK

Írta: Csomasz Tóth Kálmán.

Egyházi életünk és kegyességünk megújulásának egyik legfontosabb ügye az énekeskönyv reformja. Mostani énekeskönyvünk gyarlóságai régóta közbeszéd tárgyát képezik szelvény-hosszában, szakemberek és laikusok között egyaránt. Zsoltáraink nagy részét, mind a szövegeket, mind a dallamokat tekintve, ügyetlen változtatások éktelenítik, a dicséretnek nagyobb fele vagy száraz racionalizmusánál, vagy lapos költőietlenségénél fogva, vagy erőltetett, sőt a református keresztyén kultuszba bele nem férő alkalomszerűsége miatt csak holt tehernek számít. A külföldi, újabb evangélikációs irányokat a nem szerencsésen „hozsannák“-nak elnevezett énekek sorában néhány, nem egyforma értékű darab próbálja képviselni, a halottas énekek között pedig nem egy pogány sírámot is találhatunk. A dallamok túlnyomó része az izléstelen, elnyújtott éneklés-módhoz alkalmazkodni próbáló, tanult zenész számára elfogadhatatlan írásmóddal van feljegyezve. Az egész énekeskönyv tehát, azzal, ami és úgy, ahogy benne van, már első megjelenésekor méltó volt a teljes, gyökeres megrostálás és át-dolgozás ítéletére.

Hát még, ha azt vesszük számba, ami nincs benne! Hiányzanak belőle elsősorban a magyar reformáció első évszázadának az énekbéli gyöngyszemei. Azon a talán tucatnyi szép régi éneken kívül, ami csodamódon benne maradt énekeskönyvünkben, ebből a régi magyar örökségből talán száz olyan éneket is össze lehetne válogatni, amelyeknek bármelyike szebb és építésre ma is alkalmasabb, mint „új“ és „legújabb“ énekeink java.

Hiányzanak azonkívül a keresztyén középkor, az európai reformáció, valamint a későbbi idők termésének olyan egyetememes keresztyén értékű és hatású énekei, amelyeket úgyszólván az egész világ református keresztyénsége ismer és amelyeket az evangéliumi keresztyénség gyermekei mindenütt énekelnek, tehát az ökumenikus keresztyénség nemzetek- és felekezetek feletti énekei.

Hiányzanak végül olyan énekek, amelyek vagy külföldön végbement ébredési és evangélikációs mozgalmakból születtek és váltak ökumenikussá, vagy a bontakozó magyar református ébredés termékeinek a gondos szűrés után mutatkozó legjavából valók.

Sokan vannak ma már nálunk, akikben kialakult valamelyes elképzelés arról, hogy mire volna szükség, vagy legalább is arról, hogy ki mit szeretne látni egyházunk énekeskönyvében. Hiszen, ha megfelelő értékű és minden egészséges kegyességi igényt kielégítő énekes-

könyvünk lett volna, akkor a Hozsanna, a Hallelujah és más kisebb énekgyűjtemények-okozta sokféle zavar sem állott volna talán elő. De, ahogyan ezek az énekeskönyvek megjelentek, ahogyan különféle irányokban különbözőképpen hatottak, az már magában véve és letagadhatatlanul éneklésünk hiányait mutatja. Hogy pedig ezeknek anyaga egyenetlen értékű és hogy a külföldi eredetű énekek nagy százaléka nem az illető nép, vagy nyelvi terület legklasszikusabb értékű énekeiből áll, az sem volna végzetes hiba magában véve.

A komoly hibát abban találhatjuk meg, hogy nagyobbak — vagy egyszerűbben — mohóbbak voltak az igények a kritikánál. Ez a hiba mindmáig fennáll, mégpedig nemcsak az újabb, evangélikációs énekek tekintetében. Éneklésünk dolgairól beszélgetve, nem egyszer tapasztalhatjuk, hogy komolyan érdeklődő és nem egészen járatlan emberek sem jutottak el odáig, hogy a református éneklés alapvető theologiai, kegyességi, irodalmi, zenei szempontjait csak a maguk számára is tisztázták legyen. Ennek oka főként az, hogy sem theologiai főiskoláink a leendő lelkészek, sem tanító- és kántorképzésünk az énekvezérek, sem ezek a gyülekezetek és hívek számára már igen régóta nem tudtak semmit sem nyújtani a keresztyén éneklés legegyszerűbb ismereteiből sem. Nem jelent meg eddigelé a magyar református egyház életében egyetlen komolyabb terjedelmű és igényű könyv sem, amelyik népszerű és gyakorlati felvilágosításokat adott volna az éneklés, mint kultuszbeli tényező, vagy akárcsak mint egyházművelődési terület kérdéseiben.

A hat év előtti konventi kérdőívek tanulságait összefoglalva, Karácsony Sándor ezt írta: „Énekeskönyvünk reformjának ideje el is érkezett, nem is. Ha azt nézzük, milyen kegyetlenül rossz jelenlegi énekeskönyvünk, szinte úgy érezzük, körmünkre égett az egész. Ha azt nézzük, mennyire éretlenek, koldusok, viszálykodók, magunkkal jöthetetlenek, sőt azt mer nem mondani, illetéktelenek vagyunk ilyen munkára, azt kell megállapítanunk, nincs jogunk mélyreható reformokra, mert félő, hogy ilyenformán még a mostaninál is rosszabb énekeskönyvet hozunk létre.“

Hogy ez a veszély a kérdőívek kibocsátása után hat, és a fent idézett bírálat elhangzása után négy évvel, ma is mennyire fennáll, annak megvilágítására elég csupán két dologra rámutatnunk.

Kétségtelen, hogy a hosszú tespedés után éneklésünk tavaszodásának első fecskéje a jugoszláviai magyar református énekeskönyv (1939) megjelenése volt. Akik ezt az énekeskönyvet megismerték, azoknak lehetetlen

volt meg nem érezni, hogy itt történni akart valami. Ez az énekeskönyv valóban irányvétel és megindulást hozott arrafelé, amerre tovább kell haladnunk. De nem lehet megállanunk az első lépésnél, mert ma már világosan látjuk a délvidéki énekeskönyv sok ösztönzése és pozitív tanulsága mellett a negatívokat is. Ennek az énekeskönyvnek a változatlan újrakiadása és egyházunkban való bevezetése nemhogy megoldaná éneklésünket, hanem egyenesen: új problémák, igazítások és tennivalók egész tömegét vetné fel.

Másik jelenség: az evangélicizációs célzatú kisebb gyűjtemények egyre sűrűbbé váló megjelenése. Ezeknek az anyaga részben egyéni ízlés és ismeret alapján válogatódik össze, nem egy esetben (pl. a délvidékiből összeválogatott szemelvényes kiadásban) a már szakemberként kimutatott hibák további közlésével. Az ilyen kísérletek egyfelől a megnőtt igényről tanúskodnak, másfelől azonban mégsem tesznek jó szolgálatot az átgondolt, komoly reformra irányuló munkának.

Alapvető munkák

1943 február havában az Egyetemes Konvent elnöksége Budapesten énekügyi szakkonferenciát rendezett. Ennek a konferenciának a tanulságaiból szűrődött le az a megfontolás, hogy az énekeskönyv reformjának csakis alapos himnológiai tanulmányokból szabad kiindulni. Ezeknek a tanulmányoknak első részletét az kell képezze, hogy számbavesszük mindazokat az énekeket — szövegeket és dallamokat külön-külön —, amelyek a XVI. század óta magyarnyelvű énekeskönyveinkben szerepeltek. Ennek a teljes anyagnak ismerete teszi csak lehetővé azt, hogy egyetlen olyan ének sem maradjon figyelmen kívül, amelyik pedig megérdemelné, hogy az új énekeskönyv összeállításakor elbírálás alá kerüljön. Tekintettel arra, hogy magyar, erdélyi és más utódállamokbeli énekeskönyveinkből kb. 1300 ilyen szöveg és a XVIII. század végéig megjelent dallamos kiadásokból kb. 250 dallam került napvilágra, ebben az anyagban meglehetősen számmal találtunk olyan énekeket — szövegeket és dallamokat —, amelyeket az eddigi, inkább ötletszerű érdeklődés nem tárt fel. Ezeknek a régi énekeknek felkutatása azért is fontos, mert java dallamaik igen értékesek, részben eredeti magyarok, részben középkori eredetűek, szövegeik pedig a szellemében legmélyebb magyar, lelkületükben pedig leghívőbb és legbibliásabb korszak nagyrészt igen értékes, ma is művészi és építésre kiválóan alkalmas termékei, amelyeket méltatlanul ítelt halálra a racionalista korszak elferdült ízlése és megszikkadt lelkisége. Minden egészséges magyar keresztyén ébredés elsőrendű alapja csakis ez a megszentelt, hívő magyar múlt lehet. Ennek elhanyagolása, vagy csak felületes érdeklődésre méltatása már önmagában az egész reformmunka csődjének csiráit hordozná magában.

A régi anyag összegyűjtése nem pusztán adatkiírás formájában készült. Minden éneknek külön törzslapja van, amelyen fel van tüntetve, az ének szövegén, esetleges, régi énekeskönyvekben szereplő különleges címén kívül a szerző, forrás, keletkezési idő és hely, ősalak, esetleges idegen eredeti, a versszakforma, a dallam, a teljes alak versszakainak a száma, az összes előfordulási helyek (református és másfélekezeti énekeskönyvek) lap- vagy sorszám, az esetleges átdolgozásokra való utalások, azonkívül az énekre vonatkozóan hozzáférhető filológiai adatok. A dallamokat tartalmazó külön lapok hasonló elrendezésűek, csak természetesen zenefilológiai természetű adatokat is tartalmaznak.

Ez a nyilvántartás természetesen nem teljes, hiszen a meglévő anyagnak egy része még rengeteg nyílt és eldöntésre váró irodalomtörténeti kérdést tartalmaz. Végső rendeltetése az kell legyen, hogy

valamikor létrejöjjön belőle egy magyar himnológiai lexikon, amelyre olyan nagy szükség van és amelynek híján minden, az énektörténettel foglalkozó szakembernek, vagy laikusnak is lehetetlen komolyan tájékozódni, vagy rengeteg fáradsággal előről kell a munkát kezdeni, annyival is inkább, mert igen sok énekünk keletkezését, vagy szerzőjét illetően még szakemberek között is rengeteg sok téves nézet van forgalomban, egyszerűen azért, mert az ilyen vonatkozásban kritika nélkül átvett régibb forrású adatok nagyrésze ma már, enyhén szólva, alapos revízióra szorul.

Ezt a régi, magyar énekeskönyveinkben előfordult anyagot még az egykorú külföldi énekköltéssel is össze kell hasonlítani, mert az idevonatkozó eddigi ismereteink is nagyon hézagosak, sőt a meglévők is jelentős részben tévesek.

Át kell még ezenkívül alaposan fésülni az igen gazdag és értékes idegen nyelvű énekköltés anyagát is, hogy a további átültetésre ne közepes, vagy éppen selejtesebb értékű énekek közül válogassunk, mert meg kell jegyeznünk, hogy, bár például a Hallelujában több igazán klasszikus külföldi eredetű keresztyén ének van, köztük olyanok is, amelyeknek dallama sem bántóan és a magyar zenei érzéket rontóan idegen, ezek (éppen ezek) többnyire nem tartoznak a Hallelujákat éneklő körök legkedveltebb énekei közé.

Végül elfogulatlanul meg kell mérni az újabb idők magyarországi ébredési énektermését is. E téren különösen szigorú szeretetet, vagy szerető szigort kell mértékül venni, de nem szabad az ajtókat eleve elzárni az ilyen énekek elől. Viszont nagy gonddal kell vigyázni arra, hogy az esetleges szerzők pozíciója, vagy ambíciója ne lophasson bele énekeskönyvünkbe olyan énekeket, amelyek nem a legőszintébb mélyből fakadtak, és nem alkalmasak arra, hogy valóban áldott lelki hatásokat közvetítsenek.

Mindezek megfontolásával kell összeválogatni a különböző forrásokból azt az énekanyag-keretet, amelyből többszöri és minden szempontra kiterjedni igyekvő rostálás után kialakul a teljesen új, és túlnyomó részben idő- és értékálló magyar református énekeskönyv.

Mivel az idő sürget, de sem a tudományos feldolgozás, sem a népszerűsítés és a kívánatos egyházi közlés, sem a saját gazdag énekvegetációját Isten kegyelméből alkalmas időben és módon bizonyítva megtermő lelki ébredés terén nem nöttünk ki a gyermekcipőből és nem tehetünk többet, mint „amennyit helyzetünk egyformán megkövetel gyarlóságainktól és megenged méltatlan voltaunknak”: az immár lehetőleg mihamarabb elkészítendő legközelebbi énekeskönyvünk próbakiadásnak készül csupán. Ezzel is kifejezésre kell juttatnunk a nemzedékünk erőtlensége miatt érzett bűnbánatunkat és alázatosságunkat, másrészt pedig azt a szándékunkat is, hogy amennyiben a próbaénekeskönyv az immár másfél százados hanyatlás-okozta irt nem tudja betölteni, mihamarabb alkalom legyen a helyes, hitvalló irányú további javítás teljes elvégzésére. Ehhez azonban, esetleg még a népszerűségről való lemondás árán is, elvileg megalapozott és következetesen keresztülvitt munka szükséges.

A próbaénekeskönyv előkészítése

Egyetemes Konventünk elnökségi tanácsának határozatából jelenlegi énekeskönyvünkben több lenyomat nem fog készülni és arra az időre, amikor várhatólag a meglévő példányok elfognak, tehát mostantól egy másfél éven belül a próbaénekeskönyv kiadásra kerül.

Az előkészítő munkálatok meggyorsítása és egyszerűsítése végett az elnökségi tanács egy kisbizottságot létesített, amelynek tagjai Dr. Révész Imre püspöknek, mint az énekügyi bizottság theologiai albizottsága elnökének elnöklése alatt: Dr. Karácsony Sándor,

Ádám Jenő és Csomasz Tóth Kálmán, előadója az utóbb megnevezett. Ez a kisbizottság lehetőleg havonként összejön és egyenként megtárgyalja az énekeskönyvbe jelenlegi énekeskönyvünkben át- vagy egyben felvenni javasolt énekeket, azoknak közlendő formája, szöveg-, dallamalakja, tartalma és értéke szempontjából.

A mostani énekeskönyvből átvevésre kerülő énekeknek megállapításra kerül a szövegalak (legtöbb esetben az eredeti szöveg), a dallam és a tartalmi, valamint a formai érték. Ezeknek az énekeknek roslálásánál az énekeskönyvünk dícséretanyagának Dr. Révész Imrétől származó híralata, valamint a konventi kérdőívek tanulságai, a debreceni hittudományi fakultás javaslata, az illető énekek a délvidéki énekeskönyvben való előfordulása, valamint a kisbizottság előadójának véleménye, illetve a mindezek egybevetéséből adódó és minden esetben külön megállapított és minden esetben egységes vélemény volt a döntő. E vélemények alapján várhatólag jelenlegi énekeskönyvünk 340 dícséretének kb. egyharmada fog belekerülni a kiadandó próbaénekeskönyvbe.

Az 1921 előtti énekeskönyv méltatlanul elhagyott szép darabjait újra felvesszük, valamint felvételre kerül megfelelő mennyiségben sok régi magyar és egyéb, régibb és újabb ének, köztük igen sok olyan, amelyik a jugoszláviai énekeskönyvbe nem került bele.

Az énekeskönyv anyagának csoportosítására nézve a következő elgondolás alakult ki:

Elöl áll a Szenczi Molnár Albert-fordította 150 genfi zsoltár, nem összes verseikkel, de az eredeti szöveget alapul vevő és legritkább esetben, akkor is

lehető áhitattal és stílushűséggel retusált alakban, eredeti formájú dallamaikkal.

Azután következnek a kezdő és záróénekek, majd a hitvalló dícséret, utóbbiak a Heidelbergi Káté sorrendjének megfelelő csoportosításban.

Ezeket követik az alkalmi énekek, amelyeknek csoportjából kimaradnak mindazok, amelyekre külön szükség nincs, mert ugyanarra a célra egy másik ének (talán éppen zsoltár) teljesen megfelel. Evangélikációs alkalmakra különösen alkalmas és gyermekistentiszteleti énekek egy-egy megfelelő számú csoportja egészíti ki az énekeskönyvet, amely a tervek szerint a zsoltárral együtt 500 (tehát a mostaninál tizzel több) éneket foglal magában. A halotti énekek külön csoportja megszűnik, a megmaradó halotti énekek a hitvalló énekek csoportjába kerülnek, a káté 17., 19. vagy 21. úrnapi kérdéscsoportjának megfelelő helyre.

Az énekeskönyvet használati ének- és versmutató, valamint lehetőség szerint a délvidékihez hasonló, a kátét, elmélkedéseket, imádságokat és más liturgikus és építő szövegeket magába foglaló függelék egészíti majd ki.

Ebben az anyagban aránylag sok lesz az új dallam, amelyeknek megtanulása és rendes éneklése igen sokban hozzájárulhat az énekeskönyv megkedveléséhez azoknál, akik előítéletektől mentesek és készek a tanulásra. Mindenesetre: ez a próbaénekeskönyv, amelynek összeállítása körül az erre a munkára elhívottak igyekeznek imádsággal, tusakodással és elfogulatlan mérlegeléssel munkálkodni, nemcsak a kisbizottság munkájának, hanem ugyanolyan mértékben a lelkipásztorok, tanítók, énekvezérek, a gyülekezetek és a hívek érettségének próbaköve is lesz.

I R O D A L O M

Türöczy Zoltán: A kút mellett. — Evangélikáló előadásorozat a samáriai asszony története, János 4:3—43 alapján. Budapest, 1947. 48 lap, ára 2 Ft. Egy bűnös asszony története elevenedik meg előttünk: lélektanilag előadva, kora történetébe behelyezve, de a lényege mégis az, hogy olvasása közben az ember azt érzi, hogy ez a bűnös éa vagyok. — Ami volt, ami van, ami kellene, ami nincs, amit kap, amit ad, ami lesz fejezetekben csak a samáriai asszonyról beszél, de csak énhozzám szól, nem mint tudós, nem mint theologus, nem mint külön, hanem mint bűnös a bűnőshöz. Külön ismertetése és dícsérése felesleges: olvasd és add tovább a felettebb olesó, de annál tartalmasabb „modern” igehirdetést.

HALOTTAINK

Fodor Jenőné, szül. **Kalydy Hona,** a fehérgyarmati református ált. iskola igazgatójának, egyházmegyei vil. tanácsbíró, egyházkerületi tanítóképviselő és zsinati tanító pótképviselő felesége 1947. évi május 4-én, 56 éves korában visszaadta lelkét Teremtőjének.

Nyerges Ferenc nyírpazonyi lelkipásztor, a középszabolcsi egyházmegye tanácsbírája május 21-én hazaköltözött Urához. Temetése május 22-én volt.

Nagy Lajosné, Veress Berta a sárándi lelkipásztor hitvese, a volt jóemlékezetű nádudvari lelkipásztor lánya, hosszas szenvedés után pünkösd első napján reggel elhunyt az Úrban. Temetése Debrecenben volt május 29-én.

Bokross Elek rohodi lelkipásztor, egyházmegyei tanácsbíró, volt zsinati póttag máj. 25-én csendes hazatért Urához, akit mint rohodi lelkipásztor 44 évig szolgált. „Az igazak emlékezete áldott!”

H Í R E K

A Debreceni Protestáns Lapnak új esekkszáma van: 503.237, Debreceni Protestáns Lap, Debrecen. Kérjük előfizetőinket, hogy előfizetéseiket erre az új esekkszáma fizessék be.

Az egyházkerületi közgyűlés és a közgyűléssel kapcsolatos egyéb ülések a Debreceni Protestáns Lap május 1-i számában megjelent körlevélben meghirdetett időben megtartatik. A közgyűlés azon tagjai részére, akiknek címére a Lap jár, külön meghívót nem küldünk.

Lelkészszenvelésre eddig az esperes urak a következőket jelentették be: Alsószabolcs-hajdúvidék: Illyés Péter (Hajdúnánás), Kállay Imre (Balmazújváros), Kiss Antal (Nádudvar), Komáromy Gábor (Balmazújváros), Lovas Márton (Hajdúböszörmény), Márton Károly (Földes), Dr. Sarkadi Nagy Pál (Püspökladány), Török Imre (Sáp). — Beregi egyházmegye: Oroszlán Sándor (Kislonya), Zsigó Menyhért (Tarpa), Csörgő József (Tiszaadony). — Békésbányai egyházmegye: Gilicze László (Szentés), Koppányi Gyula (Békéscsaba), Kóczé Lajos (Békéscsaba), Ladányi Imre (Gádoros), Lipsey Gábor (Békés), Molnár István (Tótkomlós), Takács István (Makó-Rákos), Tariska Zoltán (Véztő), Tóth István (Mezőhegyes), Veres-egyházy László (Csanádpalota), Török Ede (Medgyesegyháza). — Bihari egyházmegye: Román László (Told), Költő Gyula (Váncsod). — Debreceni egyházmegye: Jónás Imre (Kokad), Holló László (Hencida), Püski Imre (Józsa), Dávidházy Gábor (Sárrétudvari), Dr. Varga Zsigmond, Pókos Ferenc és Dr. Szabó László tanárok (Debrecen). Koncz Zoltán (Debrecen) Felsőszabolcsi egyházmegye: Nincs. Hevesnagykunsági egyházmegye: U. Nagy

László (Abádszalók-Abád), K. Nagy Balázs (Csépa), Tóth Lajos (Pusztakengyel), Török László (Tiszainoka), Forró Imre (Tiszagyenda), Dr. Csikesz Tibor (Kisújszállás), Nánási Mihály (Kisújszállás) Középszabolcsi egyházmegye: Körtvélyessy László (Balsa), Kovács József (Encsencs), Rápolti László (Ramocsaháza), Hadházy Sándor (Nagyhalász), Becszy Sándor (Nagyhalász), Békefi Benő (Nyíregyháza), Kodácsi János (Nyírgelse), Farkas Imre (Gáva), Vándor Ernő (Ór), Tóth Béla (Piricse), Kozma János (Vencsellő), Molnár Bálint (Nyíregyháza), Fekete Sándor (Nyíregyháza). — Nagykárolyi egyházmegye: Kézy György (Mátészalka). — Nagyszalontai egyházmegye: Józsa László (Sarkadújtelek), Lukácsi Gyula (Sarkad). — Szatmári egyházmegye: G. Szabó Szabolcs (Tyukod), Jánossy Gábor (Méhtelek), Dr. Ludás Gyula (Nagyar), Gál Andor (Túrlicse), Kerekes Ferenc (Matolcs), Szántó Gusztáv (Fülpösdaróc), Bányay N. Zoltán (Kocsord), Horváth György (Uzka). — Összesen: 63.

Török Imre nagyhodosi lelkipásztor állását elcserélte Szundy Béla sápi lelkipásztorral. — Török Imre sápi beiktatása május 4-én volt. A beiktatást Molnár Zoltán esperes végezte.

Horváth Györgyöt hívta meg lelkipásztorának az uszakai gyülekezet. Beiktatása május 11-én volt. Isten áldása legyen a nagyon megpróbált gyülekezeten és buzgó lelkipásztorán.

Kiss Antal eddigi helyettes lelkész, majd vallásoktató-segédlelkész hívta meg lelkipásztorának a nádudvari gyülekezet. Beiktatása máj. 18-án volt. Legyen áldással

Nyíregyházán egyházmegyei lelkész-tanítói és nőszövetségi evangélikáció volt május 2-án. Varga Károly nyírbátori és Békefi Benő nyíregyházi lelkipásztorok szolgáltak.

Pünkösdi előtti evangélikáció Debrecenben. A pünkösdi előtti Nagyhetet a debreceni gyülekezetben rendszeres evangélikációra fordították. Mindenik templomban és imaházban egységes program szerint folytak az ünnepeket előkészítő és bűnbánati igehirdetési sorozatok. Ezek közül kivált reá kell mutatnunk arra, hogy a központi fekvésű Kistemplomban Szűcs Ernő budapesti ny. tanár, okl. lelkész tartott evangélikáló sorozatot „a túlvilág földrajza” címen, gazdagon értékesítve, de mindig az Ige szolgálatába állítva, hatalmas természettudományi ismereteit. Ugyanakkor a Mester-utcai templomban Bütösi János, a Bethánia utazótikkára „a Szentlélek Pöre” címen tartott megragadó sorozatot; mindkét helyen, de a többi templomokban is, a hívek sokasága egészen megtöltötte a padosokat. Istené legyen mindezekért a dicsőség!

Az Egyházak Világtanácsának Ökumenikus Intézete Chateau de Bossey-ban október 1-től december 16-ig világiak részére tanfolyamot rendez. E tanfolyamon olyan 20 és 35 év közötti férfiak és nők vehetnek részt, kik egészségesek, a német, francia vagy angol nyelvet jól bírják és készek Krisztust szolgálni. A tanfolyam főtémája: „Az emberi kaos és Isten terve.” Pályázati űrlapok az Egyetemes Egyháztanács újjáépítési osztályánál kaphatók (Budapest, Kálvin-tér 8., II. em.). A kérvényeknek június hó 10-ig Dr. Pap László főtítkárhoz kell jutniok fényképmelléklettel együtt.

A szatmári egyházmegyében Tunyog-Matolcs gyülekezetekben nőszövetségi konferencia volt, melyet a két lelkipásztor, Vadon Sándor és Kerekes Ferenc buzgólkodásával D. Dr. Illyés Endre lelkész-képzőintézeti tanár készítette elő. Az egész környékről nagyon sokan jöttek össze lelkésznek, tanítónak és lelkipásztorok. Szolgálatokat végeztek: Dr. Makkai Sándorné, a tiszántúli nőszövetség elnöknője, Török Józsefné, a szatmári esperes felesége, Irlanda Sára nőszövetségi titkárnő, D. Dr. Illyés Endre lelkész-képzőintézeti tanár és Tamás Ferenc.

A bihari egyházmegye hozzánk maradt részében — Furtán — május 11-én nagyszámban jöttek össze a környék gyülekezeteiből a Csávás Sándor bojti lelkipásztor és a furtai lelkipásztor által rendezett konferenciára. A konferenciára Kiss Antal Jenő konventi lelkész érkezett meg a központi misszió részéről.

A hevesnagykunsági egyházmegyében az elmúlt hetekben három jelentős missziói megmozdulás volt: egy nőszövetségi konferencia, egy presbiteri konferencia és Karcagon egyhetes ifjúsági evangélikáció.

A békésbányai egyházmegye csanád-ésongrádi részében — Szentesen — többnapos evangélikációs konferencia volt, melyet a szentesi lelkipásztorok nagy figyelemmel készítettek elő és Kanász Nagy József, aki a missziói életet szolgálja, nagy odaadással vezetett. A konferencián Dr. Makkai Sándor egyetemi tanár feleségével együtt, Irlanda Sára nőszövetségi titkárnő és Tamás Ferenc egyházke. missziói lelkész vettek részt. A gyülekezet minden rétegével találkoztak és tartottak számukra evangélikációs előadásokat. Külön volt találkozás a környékbeli lelkipásztorokkal, akik szép számmal jöttek össze és Dr. Makkai Sándor vezetésével a missziói, valamint az evangélikáció kérdéseit beszélték meg testvéri módon. Minden este a szentesi nagytemplomban evangélikációs istentisztelet volt, ami után utóösszejövetelt tartottak és láthattuk azt, hogy Szentesen vannak imádkozó lelkek. Pünkösdi előtti héten *Békésbányán* Seres Zoltán szegedi lelkipásztortestvérünk Koppányi Gyula lelki-

pásztor előkészítésére egyhetes evangélikációt tartott, melyen a békésbányai gyülekezet nagy vágyakozással vett részt.

HIVATALOS KÖZLEMÉNYEK

A tiszántúli református egyházkerület püspöki hivatalától.

1331—1947. szám.

KÖRLEVÉL

az esperes urakhoz.

A Parochiális Könyvtárbizottság felkérésére az Egyetemes Konvent felhívja az egyházmegyék espereseit arra, hogy:

a) készítsenek egyházmegyéjük minden egyházközségének és intézetének parochiális könyvtáráról pontos kimutatást: kötettség szerint felsorolva, hogy mely egyházközségi vagy intézeti parochiális könyvtárnak hányadik számú parochiális könyvtári kötetei vannak meg és hányadik számú kötetei hiányoznak; eddig megjelent 22 kötet;

b) rangsor szerint felsorolandók azok az egyházközségek vagy intézetek, amelyek könyvtárának helyreállítása vagy kiegészítése különösen kívánatos, mert e célra csak igen kis számban van készlete a könyvtárbizottság szintén megkárosított raktárának;

c) a kimutatások az illetékes püspöki hivatalnak küldendőek be 1947 július hó 30-ig, hogy a püspöki hivatalok a püspökök megjegyzéseivel 1947 augusztus hó 30-ig felküldhessék a Konventre.

Megjegyeztetik azonban, hogy a Parochiális Könyvtár több kiadványa kevés híjján elfogyott, több más köteté alig 10—15 példányban van meg. Ezért az egyházközségi parochiális könyvtárak kiegészítése igen szűk korlátok közé szorítva történhetik csak meg s ha megtörténik, a raktár teljesen kiürül.

A raktári készlet pontosan:

I. kötetből van 11 drb., II. kötetből van 18 drb., III. kötetből van 12 drb., IV. kötetből van 30 drb., V. kötetből van 3 drb., VI. kötetből van 1 drb., VII. kötetből van 131 drb., VIII. kötetből van 65 drb., IX. kötetből van 137 drb., X. kötetből van 155 drb., XI. kötetből van 13 drb., XII. kötetből van 138 drb., XIII. kötetből van 376 drb., XIV. kötetből van 12 drb., XV. kötetből van 76 drb., XVI. kötetből van 30 drb., XVII. kötetből van 8 drb., XVIII. kötetből van 9 drb., XIX. kötetből van 7 drb., XX. kötetből van 10 drb., XXI. kötetből van 202 drb., XXII. kötetből van 146 drb.

Debrecen, 1947 május 12.

1380—1947. szám.

KÖRLEVÉL

a kebelbeli lelkipásztor urakhoz.

A Debreceni Protestáns Lap folyó évi január 1-i számában a hírek közt közzétettük, hogy *Bártfai Mihály* diakónus-jelöltet a diakóniaügyi bizottsága diakónusképzőintézetből örökre kizárta s mindenemű egyházi szolgálatról eltiltotta. Mint-hogy adatok vannak rá, hogy a nevezett Bártfai Mihály ennek ellenére is kísérleteket tesz egyes gyülekezetekben egyházi szolgálatok végzésére: a fenti figyelmeztetést nyomatékosan megismétlem azzal, hogy bármely lelkész fegyelmi vétséget követ el, aki Bártfai Mihálynak bármely egyházi szolgálatot engedélyez. Ha Bártfai Mihály ezután bármely gyülekezet-

ben megjelenik és ott lelkésznek vagy bármiféle egyéb egyházi munkásnak adja ki magát, a lelkipásztorok kötelessége tudomására jutás esetén nekem erről azonnal pontos adatokkal jelenteni, hogy én a további lépéseket a világi hatóságnál megtehessem.

Debrecen, 1947 május 16.

1472—1947. szám.

TÁRGY: 75. életévüket betöltött lelkipásztorok nyugdíjazása.

KÖRLEVÉL.

Az Országos Református Lelkeszi Nyugdíjintézet intézőbizottsága folyó évi április hó 16-án tartott ülésében olyértelmű határozatot hozott, hogy az általános konszolidációra tekintettel az 1944 december 8-án 5. sz. a. hozott határozatát hatályon kívül helyezi és a 75. életévüket betöltött lelkipásztorokat a törvény rendelkezései szerint nyugdíjazni kell.

Ez alapon felhívom az esperes és az érdekelt lelkipásztor urakat, hogy az ez évben a 75. életévüket betöltő lelkipásztorok nyugdíjazása iránt a szükséges lépéseket tegyék meg.

Debrecen, 1947 május 24.

Révész Imre
püspök.

PÁLYÁZATI HIRDETMÉNYEK

Kocsord református iskolaszéke pályázatot hirdet önálló általános iskolájánál a VIII. számú *férfitanítói* állásra. Fizetés: 10% helyi hozzájárulás, a többi állami segély. Kötelesség: törvény szerint. Pályázati határidő: július 15.

Konyár református egyházközség pályázatot hirdet a lemondás folytán megüresedett V. és az újonnan szervezett VIII. sz. *tanítói* állásra. Fizetés helyi 10%, kötelesség törvényszerű. Állások szeptember 1-én foglalandók el. Határidő 21 nap. Kérvények: Református Iskolaszék, Konyár küldendőek.

Nagyhalász református egynázközsége pályázatot hirdet VIII. számú *férfitanítói* állásra. 10%-os helyi javadalom. Kántor helyettesítése kötelező.

Nyírmada református általános iskola iskolaszéke a hirdetés megjelenésétől számított 21 napi határidővel pályázatot hirdet elhalálozás folytán megüresedett *organista-kántortanítói* állásra. Fizetés és kötelesség törvényszerű. A helyi javadalom 25 értékegység, amely áll: 21 kat. hold 875 négyszögöl szántóföldből, 24 mázsa rozsból, vagy annak hivatalos árából, 54 forint készpénzből, törvényszerű stólából, természetbeni lakásból. Kántorpróba — melynek ideje közölve lesz — pályázó saját költségén kötelező. Felszerelt kérvények „Lelkeszi Hivatal” címre küldendőek.

Lelkész urak figyelmébe!

Megrongált tornyok javítását, fedését és festését anyaggal és anyag nélkül bárhol vállalom.

Hívásra leutazom.

Kathy Imre
toronybádógos

Debrecen, Miklós-u. 28.

Püspöki jelentés

az 1946 április 23.—1947 május 31. közti időszakról.

Mélyen tisztelt Egyházkerületi Közgyűlés!

Jelentésemet ez alkalommal is a lehető legrövidebbre kell fogynom. Felolvasásával a közgyűlés drága idejét most sem tölthetjük, viszont előzetes kinyomatása a hely és a költség szűke miatt csak szoros korlátok közt lehet. Ezért hagyok el belőle most is minden elhagyhatót: nemcsak a személyi változások felsorolását és a kedves halottainktól búcsúzást, hanem még az országos egyházi közvéleményt ma legjobban érdeklő kérdésekkel foglalkozást is — az utóbbit azért, mert Isten kegyelméből végre összeülhetett Zsinatunk a közelmúlt hetekben e kérdéseket illetően döntően fontos kijelentéseket tett és irányításokat adott. Ezeknek előkészítésében magam is tevékenyen részt vettem, velük tehát nagyon természetesen egyetértek s így azokat e helyt elismételnem vagy méltatnom nem szükséges, annál kevésbé, mert egyik-másik zsinati tárggyal már mostani közgyűlésünknek, a többivel pedig a következőknek külön kell majd foglalkozniuk.

Költségekímélés okából most is csak kéziratban helyezem a közgyűlés asztalára püspöki munkanaplómat s ugyanezért tekintek el az egyházmegyei kánoni látogatások alapján az 1946. év adataiból készült összesítő statisztikai kimutatás kinyomatásától is. Ennek, valamint az esperes uraktól némely időszzerű külön adatgyűjtő kérdőpontra beérkezett feleleteknek, úgyszintén a jelentésem írásáig kezemhez jutott esperesi jelentéseknek legjellemzőbb adatait beledolgozom az alább következőkbe.

1. Gyülekezeteink.

1945 augusztusi közgyűlésünk elé többek közt ezt jelentettem: „*Kevés kivétellel sehol sem roppant meg, sőt mintha inkább növekedett volna az egyházhöz, a templomhoz, az iskolához való hűség, az áldozatkészség és a vezetők felelősségérzele. Ugyanakkor világosan kell látnunk, hogy mindezek tekintetében még ezután következnek a legnagyobb próbák. Mondanom sem kell, hogy bármennyi reménykeltő emberi jelenséget könyvelhetünk el, teljesen a Kegyelem csodája lesz, hogyha ezeket az elkövetkezendő próbákat a nélkül fogjuk megállani, hogy hiányosnak találtnánk és felosztatlannak.*” Az azóta eltelt közel két esztendő jelei és tanulságai csakugyan arra mutatnak, hogy Istenünk akaratából ugyanakkor, amikor országunk és nemzetünk általános helyzetében nem egy ponton javulás, vagy legalábbis könnyebbülés állott be, egyházunk belső életében s a világi közélettel való viszonyulásaiban egyre szorongatóbban jelentkeznek olyan nehézségek és problémák, amelyeknek fölmerülésére, hogy így mondjuk, elméleti elképzelésekkel el voltunk ugyan többé-kevésbé készülve, de amelyeknek a gyakorlati valóságban való tünetkezése most mégis megdöbbent és kétségek felé sodor. Lábunk alatt még most kezdenek igazán megnyílni azok a mélységek, amelyek fölött „az értelem mér-ónja, mint könnyű pehelyszál fönnakad, föl-lebben” — s amelyekkel szemben csak egyetlenegy rögzített magasságos fogópont marad az egyház látszattömegeiben élő valóságos krisztusnép számára: a Kereszt...

Azt ugyan még mindig Isten iránti mély hálával kell megállapítanom — a jelentésekből is, személyes tapasztalataimból is —, hogy az egyháztól való elidegenedésnek tömegesebb és veszesebb jelenségeivel ezidőszert sem lehet tiszántúli református népünk között találkozni, sőt ellenkezőleg: egyre számosabb helyt találkozzunk az Ige megújuló szomjúhozásával s a lelki ébredés, az egyházi felelősségre felriadás más komoly, néha megrendítő s lassan, de folyvást továbbgyűrűző megnyilvánulásaival is. A helyzet azonban ennek ellenére távolról sem megnyugtató, még kevésbé biztató. Egyházi statisztikáink adatgyűjtése, igaz, ma számos érthető okból még kevésbé tekinthető kifogástalanul precíznek, mint az 1944-et megelőző években, de bizonyos irányú általános áttekintéseket mégis csak hasznosan lehet belőle meríteni, főként az 1944-es nagy barázda előtti adatokkal egybevetés útján. Ilyen nagyon beszédes számok pl. a következők: Az egyházkerület 1946-ban 999,623 lelket számlált, a közönséges vasárnapi templomlátogatók átlagos száma ezzel szemben 129,826 (amely még nagyünnepi alkalmakkor is alatta marad a kétszeresének!), holott a majdnem egymillió lélekből csak $\frac{2}{3}$ részt is vévén olyanakkal, amelyet sem alacsony, sem magas életkora, sem egyéb elháríthatatlan körülmények nem akadályozhatnak tartósan a templombajjárásban, ennek az átlagos számnak 6—700,000 között kellene mozognia. A helyzet tehát

semmit nem javult 1937—38 óta, amikor 968,906 lélekből 113,692 volt a közönséges vasárnapi és nem egészen kétszáz-ezer a nagyünnepi templomlátogatók átlagszáma. Az úri szent vacsorával élés tekintetében még rosszabb a helyzet: az 1946-os 69,261 átlagszám — tehát még a rendes templomlátogatóknak is alig több, mint a fele! — mélyen *alatta* marad az 1937-es 78,729 átlagszámnak s az 1946-ban nyilvántartott 283,883 *adóízelő* egyháztagnak még a negyedrésze sincsen (tehát az *összes* kommunikálásra jogosítottaknak és kötelezetteknek nyilván egytizedrészét sem éri el!). „Ha népünknek templomtól és úrasztaltól való elidegenedése most, a háládatosság utolsó nagy alkalma idején — irtam 1943-i jelentésemben — ilyen arányokat ölt, legkevésbé sem tarthatjuk valószínűnek, hogy népünket, a most vagy később, akármilyen formában mégis csak reászakadható nagy történelmi „oldalnyilallás” — a törzsökös magyar megtérési filozófia szerint — mégis csak Istenhez téríti. Valószínűnek bizony csak az ellenkezőjét: a teljes megátalkodást és eldurvulást tarthatjuk.” Nos, az „oldalnyilallás” állapotában régóta benne vagyunk (sőt azokban a *nagyobb* betegségekben is, amelyeknek felsorolásával Arany János továbbfolytatja ezt a híres verssorát), de... A gondolatsor továbbvitele helyett hadd beszéltessem tovább a számokat. Az egyházunk kárára egységet kötött vegyesházások száma 1942-ben, a *nagyobb* egyházkerületben 1169 volt, tehát az összes akkori vegyesházasságok (3801) 30,75%-a — 1946-ban, az újra megkisebbedett egyházkerületben 1295 volt, az összes ezévi vegyesházasságok (3765) 34,39%-a. Tehát már az utolsó három viharos év alatt is érzékeny romlás figyelhető meg e téren — hát még ha azt vesszük figyelembe, hogy 1937-ben, a maival majdnem azonos lélekszámú egyházkerületben még mindössze 2789 volt az összes vegyesházasságok száma s ebből kárunkra 819 megegyezés (29,36%) kötött —, ami azt jelenti, hogy egy évtized alatt több mint 5%-nyi a rosszabbodás a hit- és egyházhűségnek a házasságkötések alkalmával történő próbatételekor! Vegyük mostmár ehhez a leg súlyosabb számadatokat. 1937-ben 941 egyházunkba térővel szemben 644 egyházunkból kilépett s ezek közt 33 felekezetenkülvivé vált mutatót ki a statisztika; 1946-ban betértek egyházunkba 369-en, kiléptek 358-an, ezek között 107-en lettek felekezetenkülvivé. 1937-ben „egyháztagjaink” a keresztelest mellőzték 192, 1946-ban 664 esetben, a házasság megáldását akkor 927, most 1679 esetben, a temetést akkor 47, most 350 esetben. A sötét képet még sötétebb részletvonással festi alá az alsószabolcs-hajdúvidéki esperes úr jelentése, amely szerint ezen az egyik máig leghomogénebb református területünkön 1946 folyamán 15 egyházunkba téréssel szemben 89 kilépés történt s ebből 76 felekezetenkülvivé lett (egy része pünkösdistává, de főképp Jehovatanúvá).

Ezeknek a nagyon megalázó intelmekkel teljes számadatoknak az ismeretében is még mindig hajlandó vagyok igazat adni annak a látásnak, amely szerint „egyházellenes mozgalmak” gyülekezeteinkben, talán nagyon elenyésző kivételektől megválva, nincsenek. Csakhogy ami nem „egyházellenes mozgalom”, az még mindig lehet az *egyházról való lassú elfelé mozgás* és ez az utóbbi a fenti adatok és egyéb jelenségek tanúsága szerint egyházkerületünk ú. n. „tömegeiben” vagy „népében” mindenfelé megtalálható. Vannak vulkánikus és vannak tektonikus földrengések: az előbbiekre a hirtelen-váratlan kirobbanások jellemzők, az utóbbiakat a földrétegeknek talán évtizedek vagy évszázadok óta tartó lassú eltolódásai készítik elő s csak befejezőjük egy végzetesen pusztító omlás. Egyházunkat amazoktól tetszett az ő Urának mindeztől megkímélni, de a tektonikus csuszamlások — régesrég előzmények után — most már érezhetőleg meggyorsultak benne s nem tudni, holnap vagy holnapután jutunk-e el a pusztán emberi erővel és bölcseséggel fel nem tartóztatható katasztrófális végkifejletig. Nem kell ehhez az egyháznak az államtól való *erőszakos és gyors* szétválasztása — amit hiszen maga a pusztá államra is tiltana s ami talán ezért nem is fenyeget —; elég, ha tömegeink egyre szélesebb rétegekben rájönnek arra, hogy a közhatalom nem tekint többé az egyházat és a vallást a maga integráns alkatrészének és született rendfenntartó közegének, mint ezelőtt: s ebből az egyre terjedő felismerésből szakadatlan sorban születnek meg mindazok a kedvetlen és aggasztó jelenségek, amelyekkel mai s méginkább holnapi egyházi életünk viaskodik és viaskodni fog. Ezidőszert sincsen még egyetlenegy

politikai párt sem, amelynek vallás- és egyházellenes törekvések volnának írva zászlajára, sőt adandó alkalmakkor valamennyi versenyt szokta hangsúlyozni e tekintetben leg-alábbis a lojalitását: ugyanakkor egyremásra látjuk, hogy a községekben folyó (persze a legtöbbször kicsinyes személyi és helyi érdekű motivumokkal elegy) politikai pártharcok ostromsápjára a lelkipásztorok, általában az egyház és annak szolgálói hátán csattan el. Vadvizek módjára tör fel itt is, ott is a beltszítviselők erőszakos javadalomsökkentésére törekvés. Rendesen ezen a vonalon, de néha máson is, egyházon kívüli tényezők és közületek követelnek maguknak a „népakarat” címén közvetlen és rögtöni beleszólást az egyház önkormányzati életébe. „Népítéleti” jelenségek, ha nem is a tavalyi sűrűséggel, most is csak felmerülnek itt-ott. Néhány elsőrangú fontosságú egyházi épületünket (hajdúnánási egyik lelkész-lak stb.) semmi kéréssel és tiltakozással nem bírjuk idegen célok szolgálatából rendeltetésüknek visszaadni. Az állami közigazgatás magasabb és alsóbbfokú szervei és közegei, ha védelmet kérünk tőlük, néha megmossák ugyan a hibások fejét, de legtöbbször csak a maguk kezét... Mire mutat mindez, ha nem a tektonikus mozgás egyre gyorsuló ütemére?

A Zsinat irányadó állásfoglalásaiból talán most már mindenki látja, hogy a hitvalló egyháztagság s ezzel kapcsolatban az államtól független anyagi létre berendezkedés gondolata nem egynemű nyughatatlan és mindenáron újat akaró léleknek, köztük a tisztelettel alulírottak egyéni bogara, hanem a magyar református egyház „itt és most”-jában elhallgathatatlan létparancs és föltétlenül betöltendő életszükség. *Végezetes belső eszamlásaink ellen csak ezekből építhetünk sziklagátat*, mert csak az ilyen gátépítés alapjául és szegeletkövéül ígérte magát az Úr Jézus Krisztus. Szorongva kérem minden egyházi szolgatársamat, de elsősorban a lelkész-testvéreket, ne játsszunk tovább ezekkel a gondolatokkal szembekötődést s merjünk velük egyszer — most már a Zsinat rendelkezése szerint is — nyíltan odamenni a presbitériumok és a gyülekezetek elé. Hogyha az ezzel együttjáró kétségtelen kellemetlenségektől, átmeneti zavaroktól még ezután is fáznak, úgy fogunk járni „mintha valaki oroszlan elől szaladna és medve bukkanna rá; vagy pedig bemenne a házba és kezét a falhoz támasztaná és kígyó marná meg” (Ámós 5: 19). A már jóformán mindenütt meglevő élő gyülekezeti magvakban meg az értékes tagokkal már csaknem mindenütt rendelkező presbitériumokban végzendő megfelelő lelki előkészítés után (amire különösen figyelemreméltó bátor és bölcs példát adott nemrég Szeged) mindenütt döntés elé kell állítani a lelkeket —, ami hiszen pusztán már az egyháztagság rendezése során sem lesz elkerülhető s ami a lelki kérdések mellett az anyagiak tisztázását is szükségképpen magával fogja vonni, talán ez utóbbi téren is sokkal jobb eredménnyel, mint a „quieta non movere” elvéhez még mindig ragaszkodók hiszik. Ezeknek hadd mondjam meg megegyezően, féltő testvéri szeretettel: a „quieta” régen nem „quieta” már és régóta „movenitur” anélkül is, hogy mi mozgatnók!

A most már Isten jóvoltából elég sűrű személyes kiszárlásaim során lelkészársaim nagy többségében annyi komoly elmélyedést, elszánt buzgóságot, az idők jeleinek annyi megértését s a sokszor hihetetlen anyagi és egyéb nehézségeik közt annyi alázatos béketűrést és önmegtartóztatást tapasztaltam, a presbiterek között (pártpolitikai különbség nélkül) annyi ébredő felelősségérzetet, istenes keménységet és Szentlélektől megvilágosított értelmességet láttam, minden rendű és rangú gyülekezeti tagok között annyi új élet utáni vágyakozást s a legdöntőbb kérdéseink iránt annyi megértést vettem észre, hogy a háládatlanság és a hűtlenség vétkébe esném, ha egyházunk holnapjába csüggedten néznék. Hiú optimizmust nem hirdethetek, de ugyanakkor megrendült hálával és megalázottan boldog hittel vallom és hirdetem, hogy meg nem érdemelt kegyelmi időnk még tart. Örülök, hogy esperes testvéreim velem együtt vallják és hirdetik ezt s az adminisztráció ma nagyon megsokasodott nyügeinek hosszútűró hordozása közben is főgondjuk a lelki ébresztés irányítása, a pásztori, presbitéri felelősségérzet és a gyülekezeti munkák felpozíciója. A békésbáti esperes úr példásan átszervezte ily irányban a canonica visitatio hagyományos működési körét és módjait: a kísérlet bevalásában nem kételkedem, követését mindenütt melegen ajánlom. Békésbáti különben avval is igen nagy lépést tett közigazgatásának gyorsítása és egész belső megújodása felé, hogy végre kimondotta két egyházmegyvé oszlását, aminek áldásai hitem szerint rövidesen meg fognak mutatkozni. Egy hasonló elhatározó lépést várunk már régóta a debreceni gyülekezettől is, amelynek több egyházközösségre tagozódása és — ami szerintem ennek logikus folytatása lenne — külön egyházmegyvé alakulása elvileg talán már egyetlen illetékes tényező előtt sem vitás szükséglet, a gyakorlati megvalósítás felé azonban még az előkészítő megmozdulások is nehezen és akadozva történnek. Mint aki magam is 27 éve vagyok különféle minőségben szolgálja a debreceni egyháznak, legelőször a magam mellét verem bűnbánóan s a terhes felelősségben fenntartás nélkül osztzkodva ezért a hátramaradásért. Nem vádolok magamon kívül senkit, de sürgetve és könyörögve kérek mindenkit: „*Jerterek, építsük meg Jeruzsálem kőfalát...*” (Nehémiás 2: 17b).

2. Iskoláink. nevelésünk.

Magasabb és alsóbbfokú iskolázásunkat s annak munkáit a változatlanul súlyos külső nehézségekkel birkózás mellett nagyban terheli és zavarja lelkileg és szellemileg is az új állami művelődéspolitikának nem egészen áttekinthető vonalvezetése. A generális iskolaállamosítás ezidőszert még nem hivatalos kormányprogram s a közoktatásügyi kormányzat részéről hitvallásos iskolázásunk iránt ma is sok, hálára kötelező s tettekben is megnyilvánuló méltánylást könyvelhetünk el. Ugyanakkor illúziók nélkül látnunk kell, hogy magának a kormányzatnak egyes gestiói is, méginkább pedig a kormányzatot befolyásoló politikai pártok megnyilatkozásai sidőnkénti nyomása a fejlődést mégsem olyan irányba terelik, amelyet keresztyén nevelésünk és hitvallásos iskolázásunk legközelebbi jövője szempontjából megnyugtatónak mondhatnánk. Az általános iskola problémáinak tisztázatlansága, a fakultatív vallástanítás gondolatának bevetése, a tankönyvmonopólium célkitűzése, a nevelőképzés főiskolai átalakításáról s ezzel együtt többé-kevésbé államosításáról fölmerült tervek stb. mind igen alkalmasak arra, hogy nevelők, szülők, iskolafenntartók, sőt növendékek lelkébe is egyre fokozódó nyugtalanságot és bizonytalanságot vigyenek bele. Ezt megfontolva, egyáltalán nem tudok azon csodálkozni vagy megütközni, hogyha az életfenntartással is régóta keserves és szűnni nem akaró harcot vívó, de e bizonytalanság miatt tán még jobban győtrődő tanítóink és tanáraink között most már — igaz, hogy még mindig csak nagyon szórványosan — kezdenek mutatkozni bizonyos fáradtság és elfáradtság jelei, és itt-ott érezhetőleg vékonyulnak azok a lelki szálak, amelyek őket egyházukhoz kapcsolják, talán csak kényszerű alkalmazkodásból némely adott helyzetekhez, talán korszmi és politikai irányok többé-kevésbé tudatos hatása alatt is. Ellenkezőleg azt bámulom, hogy az igen nagy többség most is milyen változatlan egyházszeretettel és hitvallási hűséggel végzi szent és terhes munkáját, milyen fáradhatatlanul dolgozik iskolája külső-belső újjáépítésén is, és mennyire megtesz minden rajta állót, hogy a református iskolához való ragaszkodást, a keresztyén nevelés iránti felelősségérzetet a szülői társadalomban ébrentartsa.

Minekünk a hitvallásos iskoláért s általában a keresztyén nevelés törvényes jogaiért és szabadságáért kétségtelenül előbb-utóbb erősen meg kell majd harcolnunk. E harc megnyerésének előfeltétele az, hogy a református szülők és nevelők ebben a kérdésben épűgy döntés elé állítsanak, mint az egyháztagság kérdésében. Hiszen a kettő a legszorosabban kapcsolódik egymással. Az egyház egyetlen élő és hitvalló tagjának sem lehet *nem* akarnia a hitvallásos iskolát és a keresztyén nevelés szabadságjogainak biztosítását. Végeredményben annyi iskolánk fog megmaradni, amennyi mögé egy gyülekezet vagy egy vidék hitvalló reformátussága minden lehetséges áldozatra készen, tömör phalanxban odaáll s amennyinek a tanítói és tanárai áttörhetetlen csatárláncban védik magának az iskolának a *belső* frontját. A Kollégiumra és a Dóczy-intézetre az egész egyházkerület viszonylatában áll ugyanez, a Kálvineum nyíregyházi intézetei mögé pedig az ország minden magyar református lelkészének és lelkészcsaládjának fel kellene sorakoznia. Mindenekelőtt azonban: *mi nem a falakért, hanem a lelkekért harcolunk*. A keresztyén nevelés gondja és felelőssége iskoláink számától függetlenül terhel és fog terhelni bennünket. A vallástanítás kérdésében a nagyobb elintézni valóknak szintén nem az állammal lesz, hanem a pásztorokkal, a nevelőkkel, a gyülekezetekkel, a szülői társadalommal és magával az ifjúsággal. Szerintem nem a kötelező vallástanítás mai rendszerén esetleg üthető rés jelenti itt a legnagyobb veszedelmet, hanem az, hogyha gyermekeink és ifjaink pásztori gondviselését rövid idő alatt nem tudjuk intenzitásában oly mértékig felfokozni, gyülekezet, iskola, család, lelkészek, nevelők, presbiterek együttes ügyévé és közösen kimunkált programjává oly mértékben tenni, hogy ezzel komolyan ellensúlyozhatók legyenek mind azok az aggasztó hatások, amelyek ifjúságunk lelkét ma állandóan keresztül-kasul járják s amelyek miatt pásztoroktól, nevelőktől, szülőktől teljesen egyértelmű panaszok hangzanak: politikai pártok, társadalmi egyesületek és mozgalmak versenyfutása az ifjúságért, az ezek által nyújtott szórakozási alkalmakkal való mértékletlen élés, e miatt különösen a fiúifjúság fokozott eltávolodása az egyház templomonkívüli munkáigától és erkölcsi életstandardjától, irányvesztett volta, jelszavakkal megtéveszthetősége stb. Ezeket a bajokat a vallástanítás *egymagában* nem sokat segít, még akkor sem, ha kötelező voltának jelenlegi rendszere — amint remélem és kívánom is — lényegében fennmarad és még akkor sem, ha átlagos színvonala — amint még erősebben remélem és kívánom — jóval magasabbra emelkedik is a mostaninál. (Itt lehetetlen elhallgatnom, hogy pl. a békésbáti esperes úr jelentése szerint az ottani tanyá- és szórványvilágban több esetben nemcsak a vallástanítást, hanem még a konfirmációra előkészítést is *római katolikus egyének végzik!*) Megújuló ifjúsága csak megújuló egyháznak lehet, olyannak, amely megaláztatásából és töredelméből fölemeltetve, *rögtön* meghallja és *rögtön*

engedelmesen elindul teljesíteni, mint a bűnbánó Péter, megbocsátó Ura parancsszavát: „Szeretsz-e engem? Legeltesd az én bárányaimat!”

3. Evangélikáció.

A missziói jelentés külön be fog számolni az egyházkerületünk által megindított evangélikációs szolgálat egyévi teljesítményeiről és tapasztalatairól. Itt nem azért emlékezem meg róla, mert erőmhöz és tehetségemhez képest magam is meglehetősen részt vettem benne — hiszen ez természetes kötelességem volt! —, hanem azért, hogy megmondjam: milyen mélységes hálára kötelezte egyházkerületünket ennek a szent munkának minden egyes cselekvő résztvevője, akik a Lélek iránt való engedelmeségnek s a lelkek iránt való szeretetnek, általában az önzetlen és fáradságot nem ismerő testvéri odaadásnak világló példái adták. Ezeknek a nevét egyenként nem sorolhatom fel, de úgy érzem, mégsem szabad megemlítenem, hogy legalább a *Dr. Makkai Sándor*, *Dr. Ferenczy Károly* és *Tamás Ferenc* testvéreink áldott nevét, akiknek az egész munka egységes irányítását és szervezését külön is meg kell köszönnünk s akiknek vezető részvételét a munka továbbfolytatásához — mert itt megállnunk pillanatra sem lehet! — melegen kérünk kell.

E cím alatt mondok szívbeli köszönetet a Református Gyülekezeti Evangélikáció Baráti Társasága és a Bethánia-Egylet egyes kiváló munkásainak az egyházkerületi evangélikációba való tevékeny és sok áldással járó bekapcsolódásukért. Igen nagyjelentőségűnek látom, hogy ez a két mozgalom, illetőleg annak kipróbált munkásai hívó szavunkra készséggel siettek segítségünkre. Az „egyház” (képtelenül rossz szóval „hivatalos egyház”) és az „egyesület” viszonya körül évtizedek óta folyó természetlen „elvi” vitatkozások helyett most végre a gyakorlati, cselekvő valóság terén közeledünk a helyes megoldás felé. Egyházi életünk egyik legnagyobb betegsége jut ezzel a fokozatos gyógyulás stádiumába: az nevezetesen, hogy az „egyház” magát emberöltők óta túlnyomólag csak adminisztratív formának és liturgikus keretnek érezte, viszont az „egyesület” az öncélúság, az önigazság és a negatív kritika kísértéseivel viaskodott. Erősen hiszem, hogy a még fennálló félreértések és egyoldalúságok a Szent Lélek Isten iránt mindkét oldalán megnyilvánuló nagyobb engedelmeségben, az egymás iránt megnövekedő testvéri bizalomban, az imádság és a munka még lángolóbb tüzeiben egyre inkább csökkenni fognak s amily mértékben ébred rá az egyház arra, hogy ő nem forma és nem keret, hanem a Krisztus élő teste, ugyanolyan mértékben fogja magát az egyesület az egyházban *othon*, azaz egy élő test élő szervének érezni.

Itt kell megemlítenem az Evangélikációs Baráti Társaságból kinőtt Országos Református Szabad Tanács munkásságát. A félreértések és bizalmatlanságok, amelyekkel ez a munka induláskor körül volt véve, úgy látom, oly mértékben oszlanak, amily mértékben a Szabad Tanács célkitűzései a részletekben is egyre világosabbakká válnak s amily mértékben áttevődik a mozgalom a bár nagyon szükséges, de néha egyoldalúan kielezített kritika síkjából az Ige és a hitvallás alapján álló pozitív építő szolgálat, elsősorban az eléggé nem értékelhető *teológiai* tisztázás és elmélyítés síkjára. A Szabad Tanácsnak igen nagy kár lett volna össze nem ülnie, mert egyházi életünknek egy csomó vészes feszültsége ez esetben egészségtelen kirobbanások alakjában csattant volna ki. Még nagyobb kár lenne természetesen, hogyha a Szabad Tanács csak egy hajszálnyira is eltérne attól a helyes iránytól, amely különösen másodikként ülése óta végleg kikristályosodottnak látszik: szolgálni — és csak szolgálni — az egyházat — és csak az egyházat — oly döntő fontosságú elvi és gyakorlati kérdések irányadó tanulmányozásával, amelyeknek kimunkálására a hivatalos szervek (itt már helyénvalónak látom a „hivatalos” jelzőt!) vagy lényegüknél, vagy jelenlegi helyzetüknél fogva kevésbé alkalmasok és képesek. A Tanács munkássága különben a maga méltó pozitív értékelését megkapta már Zsinatunk egyes határozatait által; mi ehhez most csak az egyházkerület őszinte köszönetét esztoljuk.

Hadd mondjam meg végül e rovat alatt, hogy egyrészt az evangélikáció, másrészt az élő gyülekezetszervezés szempontjából milyen kivételes jelentőséget tulajdonítok egyházkerületünk Nőszövetsége egyre gazdagabban és áldásosabban fejlődő munkájának s mennyire mély hálára érzem elkötelezve magamat és mindnyájunkat a munkát vezető *Dr. Makkai Sándorné úrasszony* és hozzámentő munkatársai, köztük több esperesné, lelkészné, teol. professzorné úrasszonyok önfeláldozó és a valódi bizonyosság erejével ható szolgálata iránt. Kérem Isten, legyen hatalmasan segítségükre mind önekik, mind a nagyszerű országos vezetőségnek, hogy mindazt elvégezhessék, ami e nemzedékben rájuk bízott s ami nélkül egyházunk megújulását célzó minden egyéb munkánk nemcsak csonka és elégtelen volna, hanem egyenesen hiábavaló és önmagába visszahulló is.

4. Eljárás alá vont lelkészek és egyéb beltisztviselők.

A helyes tájékoztatás érdekében adatgyűjtést kértem arra vonatkozólag, hogy 1944 vége óta hány lelkészünk, tanárunk, tanítónk (kántorunk) került politikai magatartás

címén világi hatósági eljárás alá és milyen eredménnyel. Jelenlétem irásáig a következő kimutatást állíthattam össze (amelyben mindenesetre kérem tekintetbe venni az esetek folytonos fluktuálását):

Különféle letartóztatásban (főként internálva) volt 42 lelkészünk, 14 tanárunk, 31 tanítónk.

Letartóztatás nélkül került eljárás, illetőleg rendőri felügyelet alá 13 lelkészünk, 2 tanárunk, 13 tanítónk.

Jogerősen szabadságvesztésre ítéltetett 8 lelkészünk, 2 tanárunk (az egyik tanár életfogytiglan). Ezek közül legalább 3 már kitöltötte büntetését.*

A rendőri, illetőleg bírói eljárások túlnyomó része teljes fölmentéssel, illetőleg eljárásmegszüntetéssel végződött, a letartóztatások legnagyobb része aránylag rövid ideig tartott. Többek ügye még folyamatban van. A jogerősen elítéltek közül mindössze két lelkészről bizonyult be az az egyébként is köztudomású tény, hogy 1944-ig aktív szélsőjobboldali politikai tevékenységet (pártszervezést) folytatott, egyházi feletteseik intémei ellenére. A többi hat lelkészt 1944 előtti vagy utáni, politikailag kifogásolható nyilatkozatai vagy magatartása miatt sujtották büntetéssel, az életfogytiglan elítélt tanárt pedig a munkaszolgálatosokkal való bánásmódja miatt.

Itt kell megemlítenem, hogy a legutóbbi összeesküvés ügyből kifolyólag egyházkerületünkben 1 lelkész, 1 tanár és 2 más egyházi tisztviselő került eddigi tudomásom szerint letartóztatásba. Az egyik egyházi tisztviselő ellen néhány napi vizsgálat után megszüntették az eljárást, a másik három ellen az még folyik.

Jogerős bírói ítéleteket nem szabad bírálunk, de ezeknek igen csekély számára s viszont a fölmentések, illetőleg eljárásmegszüntetések aránytalanul nagy számára tekintettel talán szabad — nem most először — sajnálkozásunknak kifejezést adnunk a fölött, hogy a fiatal magyar demokrácia közigazgatási és igazságügyi szervei az egyház és a magyar művelődés annyi értékes munkását kapcsolják ki munkájukból hosszabb-rövidebb időre alapos ok nélkül s annyi magyar családban, gyülekezetben, iskolában engedtek fölöslegesen felgyülemleni nehezen eloszlatható keserűségeket. Remélnünk kell, hogy ez a helyzet, amely 1945 óta legföljebb csak enyhült, most már lényegesen és rohamosan javulni fog, ami a Tiszántúl legnagyobb részén egyháza és a magyar demokrácia viszonya normalizálódásának egyik fő feltétele.

5. Kisajátított egyházi földingatlanok.

Rajtam kívül álló okokból e tekintetben sem dicsékedhetem még az adatgyűjtés kimerítő pontosságával, de most már megközelítőleg mégis rögzíthetőnek látszik az az összegezés, mely szerint az egyházközségekből (az anyaegyházközségek száma jelenleg 349) összesen 16,371 kat. hold 1416 négyszögöl került kisajátítás alá. A középiskolák ily címen 2037 kat. hold külön veszteséget jelentenek, amelyből 1405 kat. hold Szeghalomra esik. A Kollégium vesztesége 3400 kat. hold, az egyházkerületé 801 kat. hold. Számos kisajátítás még fellebbezés alatt áll, de nem egy olyan eset is van (pl. a püspöki javadalmi föld), amikor a javadalmas a törvényesen és jogerősen meghagyott birtokrésznek sem tud (megismételt legfelsőbb határozatok után sem) effektív használatába jutni a helyi tényezők ellenállása miatt, amelynek leszerelésére az illetékes magasabb szerveknél vagy az erő, vagy az akarat, vagy mind a kettő hiányzik még mindig. E téren általában *szigorúan magának az érvényes földreformtörvénynek a keretei között maradvá is*, sok fájdalmas igazságtalanság várna sürgős orvoslásra, főképp egyes kisebb és szegényebb egyházközségekben, amelyeknek anyagi alapjait erőltetett házhelyigénylések s megígért, de be nem váltott cserék érintették súlyosan.

Földjuttatás címén néhány kisebb egyházközségünk 191 kat. hold 1561 négyszögöl területet kapott. Az eljárás és főként az effektív birtokbajutás itt sincs még befejezve minden esetben.

Az egyházmegyei statisztikák összesítéséből az az eredmény adódna, hogy egyházközségeink a kisajátítások után is még mindig tényleges birtokában vannak 30,452 kat. hold 536 négyszögöl földingatlanoknak. Ez a szám túlzottnak látszik, ha meggondoljuk, hogy a nagyon pontos konventi adatgyűjtés 1941 végéről az akkori *nagyobb* tiszántúli egyházkerület egyházközségeinek (anyaegyházközségek száma akkor: 542) összes földbirtokát 57,667 kat. hold 831 négyszögölben mutatta ki, mert e szerint úgy állana a helyzet, hogy kisajátítás nélkül a *kisebb* egyházkerület egyházközségei majdnem 47,000 kat. holddal rendelkeznének, ami már csak azért sem valószínű, mert 1937-ben az egyházmegyei statisztikák összesítése ugyanarról a területről és a maival majdnem egyenlő számú egyházközségből 40,427 kat. holdat mutatott ki — és nem valószínű az sem, hogy a kerület újra elcsatolt részein 193 egyházközségben mindössze 10,000 kat. hold maradt volna oda! Minden esetre megállapíthatjuk, hogy a földbirtokreform kisebb egyházközségeinket nem, vagy csak nagyon kivételes esetek

* Az egyházkerületben jelenleg a lelképásztori (és intézeti, missziói lelkészi) állások száma 406, a vallásoktatási lelkészeké 53, aktív segédlelkész van 87. „bejegyzett” 49. Ez azt jelenti, hogy az összes lelkészeknek majdnem 10%-a eljárás alá került, viszont jogerős büntetésben 1,34%-a részesült.

ben sodorta anyagilag válságos helyzetbe — és hogy ami akár kisebb, akár nagyobb egyházközségekben elveszett a révén, az még mindig megtérülhet a vámon: az új birtokosok egyházfenntartó áldozatkészségének felszításával, az eddigi „gazdag” egyházközségek tömegeinek éppen a „gazdagság” miatti felelőtlen közönyük megszűnésével — ami megint csak a hitvalló egyháztagság, az önkéntes teherhordozás, általában az ébredés és megújulás feladattengerébe torkollik bele.

6. Önségély és más segélyek.

E téren a végleges adatgyűjtés lehetőségétől még igen messze vagyunk, mert hiszen az egyházközségek, iskolák, intézmények háborús kárainak helyreállítása a fennálló nehézségek között távolról sem tekintendő befejezettnek s ha lassú ütemben is, állandóan továbbfolyik. Ami adatok e tárgyban hozzám jutottak, azokból az esetek nagy többségében minden tiszteletet megérdemlő, sokszor bámulatra méltóan leleményes, áldozatkész, néha hősiessé helyreállító és újjáépítő tevékenység képe tűnik elő. Mondhatni szabályszerű jelenség e téren, hogy azok az egyházközségeink mentek leghamarább legtöbbre a maguk újjáépítésében, amelyek semmiféle külső segítségre nem várva, hanem tisztán tagjaik áldozatára, vezetőik erélyére, ügyességére, fáradhatatlanságára támaszkodva, frissen nekiláttak a nehézségi munkának és sokszor igen súlyos romlásukat hozták helyre aránylag rövid idő alatt. A sok közül hadd emeljem ki legalább a vencesellői egyházközség szép példáját, amely fiatal új lelkipásztorának vezetésével csaknem teljesen fölépítette már a németek által totálisan felrobbantott templomát és tornyát, úgy, hogy egy egészen jelentéktelen összegű államsegély leszámitásával az összes költségeket és közmunkát (235 mázsa termény, 440 forint készpénz, 110 család 70 napi ingyen munkája!) maga teremtette elő, és hasonló nemes erőfeszítéssel állította helyre a templom belső berendezésének nagy részét, valamint a súlyosan megrongált iskolát és parókiát is. Iskolai téren méltó párja ennek a Kollégium és a Dóczy-intézetek épületeinek és belső berendezéseinek, felszereléseinek helyreállítása, amely férfi és nőtanárok, diákok és diákleányok, szülők kimeríthetetlenül áldozatos tevékenységével, sokszor kemény testi munkájával, jóformán az első lehetséges pillanatoktól kezdve szakadatlanul folyik — attól kezdve, amikor diákjaink 1945 első hónapjaiban saját kezükkel rakták be a Kollégium Darabos-utcai frontján a hatalmas aknátalálatot!

Hasonló lélekemelő példákat mind az egyházközségekből, mind az iskolákból hosszan tudnék felsorolni. Nyugodt lelkiismerettel mondhatom, hogy az újjáépítési akarat és áldozatkészség igen csekély kivételekkel nemcsak mindenütt megvan, hanem energikusan és szakadatlanul tettleg meg is nyilatkozik a háborútól külső romlásokkal is sújtott gyülekezeteinkben és intézményeinkben. Az erők természetesen — s elsősorban a rendelkezésre álló anyagiak — közismert okokból ma nagyon is végesek. E téren igazán jogunk van minden lelkiismereti aggodalom nélkül messzemenően igényelni és felhasználni az állam és más külső tényezők mindennemű segítségét. Hálával kell elismernünk, hogy mind a vallás- és közoktatásügyi, mind az újjáépítési tárca az államháztartás mai szoros helyzetében is nagyon sok megértéssel van segítségünkre, aminek hathatóságát persze inkább csak az infláció megszünte óta érezzük. Különösen megnyugtató, hogy debreceni Nagytemplomunknak az állam által elvállalt helyreállítása, bár lassan, de most már állandóan halad s 1949-re előreláthatólag kívül-belül teljes befejezést nyer. Fel kell azonban jegyeznünk, hogy a kezdő lépéseket itt is a saját erején tette meg maga a debreceni gyülekezet, az egyházkerület több más gyülekezetének áldozatával is támogatva.

Külön jelentésben számolunk be az Egyházak Világtanácsának, az ú. n. Oikumenének kerületünk egyháza, iskolái, beltisztviselői részére jutott magyarországi pénzügyi és természetbeli segélyeiről. A magyarországi oikumenikus újjáépítési bizottság már ismételtelen is a nyilvánosság előtt beszámolt az akció eddigi teljesítményeiről és így azokat részleteznünk itt fölösleges. Szüntelen hálaimádságban kell hordoznunk a jótettben meg nem fáradó külföldi hittestvéreinket — akiknek segítségével Isten színe előtt annál értékesebb, mert az ő gazdasági helyzetük is világszerte minden inkább, mint rózsás (Amerikát is beleértve) — valamint mindazokat, akik a segélyakció lebonyolításában magyar részről tevékenykednek: az oikumenikus újjáépítési osztályt és annak vezetőjét, Dr. Pap László teol. professzor, főtájtár urat, kerületünk kedves szülöttét és neveltjét, de mindenekelőtt a mi nagyon szeretett Vasady Bélánkat, aki Isten Szent Lelkének nyilvánvaló hatalmas és csodás támogatásával már második esztendeje megállás nélkül folytatja törhetetlen energiájú amerikai tevékenységét, amelyből egyházunkra már eddig is annyi lelki és anyagi áldás, a magyar névre pedig annyi tisztesség szár-

mazott. Foglalja őt Krisztusnak minden tisztántúli élő tagja tovább is hűségese imádságába!

Vétkezném, ha megemlékeltél volna az egyházkerületi segélybizottság fáradhatatlanul gondos, minuciózus, lelkiismeretes, a szeretet és az igazságosság lelkiétől áthatott munkásságát, valamint azt, hogy a segélyek tárolásában, leltározásában és szétosztásában milyen soha eléggé meg nem hálálható, testet és lelket őrölő, sok esetben a szó szoros értelmében éjt-napot egybetévő buzgóságot fejtett és fejt ki a püspöki és az egyházkerületi gazdasági hivatal személyzete, Dienes József püspöki tanácsos úrnak bámulatosan pontos, türelmes, szakavatott, semmi erőfeszítéstől vissza nem riadó vezetésével. Isten kegyelmes csodája volt, hogy nem következett be eddig, amitől folytonosan remegtem: hogy ezek a hűséges, drága munkatársaim egészségük alapos megromlásával fogják — a fűtetlen helyiségekben napokon át szakadásig dolgozás, az éjtszakázás stb. következtében — megtevézni a Krisztus ügyéért jó szívvel hozott áldozatukat. Az ő neveik fel vannak írva a mennyben!

* * *

Jelentésemet azzal az érzéssel zárom, hogy a rövidsége törekvés következtében sok mindent hagytam elmondatlanul, ami iránt nemcsak az egyházkerületi közgyűlés, hanem kerületünk egész közönsége joggal és méltán érdeklődhetik. A közgyűlésen a legnagyobb készséggel állok rendelkezésre további felvilágosítások céljából, de azt hiszem, az ott bemutatandó szakjelentésekből az általam megemlékeltélről hagyott vagy csak érintett legtöbb kérdésre kellő világosság fog derülni. Nem hagyhatom azonban elmondatlanul — mert ez most még sokkal kevésbé sablon, mint megelőző jelentéseimben — testvéri szívem hálás köszönetét legközelebbi munkatársaim iránt, akikkel a napnak terhét és hévségét együtt hordozom s akik változatlan hűséggel, odaadással és szakértelemmel pótolják ki fogatkozásaimat és türik el az újabb időben sok testi gyöngékedéssel is súlyosbított gyarlóságaimat. Mindenki természetesnek fogja találni, ha megmondom: az, aki közöttük nemcsak munkatársam, hanem elnöktársam s még ezen is túl régi tanítómesterem és állandó példám, az egyházkerületi Főgondnok úr, már hivatali működése első esztendejében nemcsak az én vállamról vett le már-már elviselhetetlennek érzett súlyos gondokat és terheket, hanem az egyházkerület és a Kollégium egész ügyvezetésének és szellemi irányításának is régóta kívánatos új lendületet adott. Krisztusban való barátságunk és munkaközösségünk sokkal jobban elmélyült már, semhogy szabad volna ezért neki külön hálálkodnom. De kérve-kérem az atyákat, véneket és testvéreket, legyen mindennapi imádságuk tárgya — mint ahogy az enyéme az — ennek a mi első Presbíterünknek számunkra való megtartatása abban a töretlen testi erőben és lelki ifjúságban, amellyel e szolgálatára megáldotta őt az Úr. „Szeretett barátom, kívánom, hogy mindenben jól legyen dolgod, és légy egészséges, amint jó dolga van a lelkednek” (III. János 2).

Magam és az egész egyházkerület hálás köszönete szálljon Nagy Miklós vallás- és közoktatásügyi államtitkár úr, egyházkerületi tanácsbíránk és Dr. Simon Sándor miniszteri osztálytanácsos úr, a II. ügyosztály vezetője felé, akik egyházkerületünk minden, a kultuszkormányzattal kapcsolatos ügyében meg nem fáradó megértő és segítő készséggel vannak hozzánk, az ügyosztály és minisztérium több más, nem is csak református vallású, kiváló tisztviselőjével egyetemben. Az ő lelki emelkedettségük, tetters és testvéries intézkedéseik nélkül egyházközségeinknek és iskoláinknak még sokkal több nehézséggel kellene viaskodniuk, mint ahogy kell most. De ugyanezért vagyunk mind mélyes hálára lekötelezve Gaál István esperes úr iránt is, aki „összekötő tiszti” feladatát mind a kultuszminisztérium, mind egyéb állami szervek felé most is époly energiával és bölcseséggel, mint amilyen sikeresen és önzetlenül végzi. Isten könyvében fel van írva sok-sok álmatlan — mert mindnyájunkért virrasztó — éjtszakája, de fel kell ennek a különleges szolgálatának minden újabb tényét és eredményét jegyeznünk egyházkerületünk évkönyveibe is. „Aki nekem szolgál — mondja Urunk — megbecsüli azt az Atyát!” Legyen fáradhatatlan könyörgéseinkbe foglalva mind ő, mind valamennyi hozzá hasonlóan hűséges és önfelajtó szolgálója az egyetlen Úrnak, az Ő tisztántúli magyar népe lelki birodalmában!

Ezek után maradok a mélyen tisztelt Egyházkerületi Közgyűlésnek

Debrecenben, 1947 június 1.

Krisztusban aláztos szolgálója:

Révész Imre
püspök.